

ŠVIETIMO
IR MOKSLO
MINISTERIJAJungtinių Tautų
Švietimo, mokslo ir
kultūros organizacijaMeilės Lukšienės
100-osios gimimo metinės

UNESCO minima sukaktis

Ko išmokė švietimo reformos istorija:

■ Svajoti – bet savo viziją rimtai apgalvoti ir gerai aprašyti

■ Turėti koordinuojantį centrą, kuris rūpintųsi krypties ir darbų dermės išlaikymu

■ Telkti bendradarbius, įkvėpti juos, dalytis atsakomybe

■ Laikytis vizijos nepaisant nepalankių aplinkybių, bet neprarasti lankstumo

■ Atskirti tikrai prasmingus darbus nuo tariamai svarbaus plušėjimo

NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ŠVIETIMO KŪRIMO PAMOKOS: 1988–2012

Tikslas – savaranki ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė.

Meilė Lukšienė su anūkais Mariuku, Julyte, Martynu ir Austyte. 1980 m., Vilnius. LMAVB RS. F391-689, lap.1v.

Analizė skirta prisiminti pirminėms, pamatinėms Lietuvos švietimo reformos idėjoms, siejamoms su Meilės Lukšienės vardu, ir pagrindiniams darbams, kurie iš jų plaukė. Lietuvos švietimo reformos idėjiniai pagrindai – *Tautinės mokyklos koncepcija* – pradėti kurti dar Nepriklausomybės išvakarėse, kai galimybė savarankiškai tvarkyti savo švietimą atrodė utopija. Valstybei atgavus Nepriklausomybę, buvo tęsiamas jau įsibėgėjęs diskusijų, susitarimų ir reformos conceptualių pagrindų kūrimo darbas, tuoj pat peraugęs į daugybę konkrečių kiekvienos sisteminės reformos darbų, kurie šakojosi lyg medis.

Reforma išgyveno visiems dideliems darbams būdingus dėsningumus:

- susibūrę bendraminčiai sukuria įkvepiančią viziją;
- ja patikėjęsijie telkiasi kūrybingiems darbams, netikintys stebi ir turi būti paraginti įtikinėjant, mokant, atestuojant, reorganizuojant institucijas ar kitais būdais;
- ilgainiui intensyviausiai kuriantys pavargsta ir pasitraukia ar pastūmėjami į šalį atsargesnių pragmatikų;
- prie skambių žodžių priprantama, jie praranda įtaigą, tampa šiek tiek juokingi ir pakeičiami „žemiškesne“ kalba;
- siekiai, planai ir darbai smulkėja bei tolsta nuo pirminės didžiosios vizijos, juos vis sunkiau suderinti, todėl pradedami priiminėti prieštaringi sprendimai;
- daugėja nesupratimo, kas vyksta, nepasitenkinimo, susierzinimo, nusivylimo, kol vėl...

Lietuvos švietimo reformai darė įtaką įvairios nuo švietimo nepriklausančios aplinkybės – demografiniai pokyčiai (nuolatinis vaikų skaičiaus mažėjimas); ekonominės krizės, pakeitusios švietimo finansavimo galimybes; Vakarų valstybių projektinė pagalba, vėliau – įstojimas į Europos Sąjungą ir jos struktūrinių fondų parama; visuomenės dvasinė būsena tam tikrais laikotarpiais, vertybės ir pasirinkimai. Nesigilinant į šias aplinkybes toliau aptariama tai, kas buvo planuota reformos pradžioje ir daugiau ar mažiau pavyko.

Lietuvos švietimo reformos pabaigos data niekada nebuvo paskelbta – todėl daugmaž sutariama, kada ji prasidėjo, tačiau skirtingai suprantama, ar dar tebesitęsia. Visa apimančią sisteminių reformų keitė dalinės atskirų sričių reformos, vieni sprendimai išprovokavo kitus, priimti anksčiau neplanuotus sprendimus versdavo ir kintantis švietimo kontekstas. Šioje švietimo problemos analizėje nesiekiama aprėpti visos reformos patirties – tai solidžių mokslinių darbų uždavinys – ir nediskutuojama dėl to, ar, kada, kiek dėl „takelių“ buvo pamestas reformos „kelias“. Paskutiniame puslapyje pateikta Lietuvos švietimo raidos etapų lentelė – vietoje įvertinimo.

PASIRENGIMAS NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ŠVIETIMO KŪRIMUI: KONCEPCIJA „TAUTINĖ MOKYKLA“, 1988

Lietuva į 1990 metais paskelbtą Nepriklausomybę įžengė jau turėdama savo švietimo ateities projektą – Tautinės mokyklos koncepciją, parengtą pasinaudojus „perestrojkos“ SSSR nuotakomis ir bandymais pertvarkyti SSSR švietimą. Norint suprasti šio dokumento vaidmenį, reikia žinoti, ką juo siekta pataisyti, tai yra prisiminti kai kuriuos sovietinio švietimo bruožus.

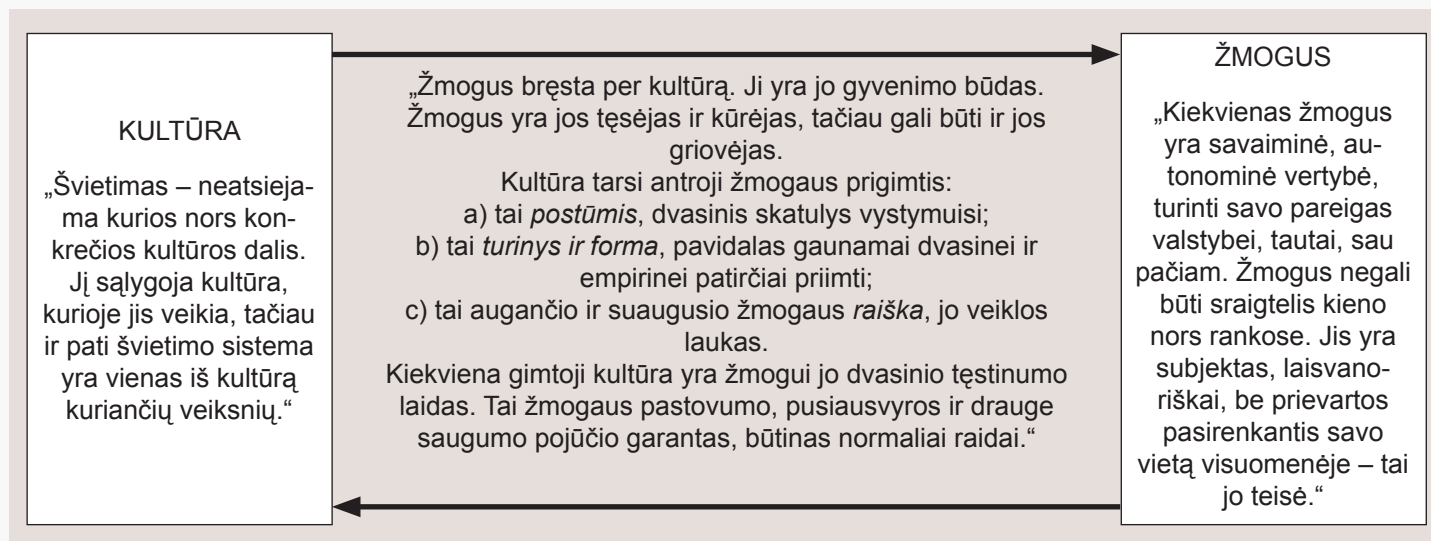
SSSR švietimas buvo visuotinis ir valstybės garantuojamas, tačiau taip pat ir labai smarkiai centralizuotas bei unifikuotas. Visos didžiulės imperijos mokiniai mokėsi pagal tokias pačias Maskvoje patvirtintas programas ir ten pat arobuojamus vadovėlius, išskyrus kai kurių dalykų: lietuvių kalbos, lietuvių literatūros, Lietuvos istorijos, Lietuvos geografijos. Nebuvo paisoma nei sąjunginių respublikų bei sričių nacionalinių skirtumų, nei individualių galimybių, polinkių, poreikių skirtumų, nepalikta erdvės ir teisės rinktis – bendrasis išsilavinimas reišė visiems vienodą žinių ir gebėjimų rinkinį. Mokyklinių dalykų programos sudarytos pagal akademinę, mokslo sistemos, o ne pagal savęs ir pasaulio pažinimo logiką, tarp dalykų beveik nebuvo ryšių. Švietimas smarkiai ideologizuotas. Vyravo tokie ugdymo metodai, kurie tiko pageidaujamos nuostatos diegti ir abejonoms slopinti. Ugdomas asmuo turėjo gebėti prisitaikyti prie visuomenės ar kolektyvo, todėl buvo skatinamas konformizmas, o ne individualumas, savarankiškumas, iniciatyvumas ir kūrybingumas. Baigę pagrindinę bendrojo lavinimo mokyklą – 8 klases – nuo 30 iki 50 proc. mokinių, daugiausia berniukų, buvo priverstinai – pagal valstybės nustatytą kvotą – siunčiami į profesines mokyklas.

Lietuvos švietimo idėjoms paskutiniaisiais SSSR gyvavimo metais darė įtaką keletas procesų:

- žmogaus orumo ir asmenybės kaip unikalios individualybės vertės teigimas, pasipriešinęs totalitariniam nuasmeninimui;
- nacionalinis atgimimas, pagrįstas istorinės atminties su-sigrąžinimu, kultūrinio savitumo teigimu ir tautos solidarumo stiprinimu;
- moralinis atgimimas, tai yra pastangos išspręsti santvarkos primetus sąžinės konfliktus – bendražmogiškų moralės taisyklių pakeitimą situacinėmis ar ideologiškai patogiomis; moralinį susidvejinimą, tai yra neatitikimą tarp žodžių ir įsitikinimų ar įsitikinimų ir veiksmų; skriaudų ir neteisėbių slėpimą bei pateisinimą;
- tiesos įvairiose srityse siekimas, tai yra sukilimas prieš visuotinį kvailinimą, santvarkai nepatogios informacijos įslaptinimą arba tendencingą interpretavimą, nukrypimus nuo nešališkumo moksle, draudimus gilintis į tam tikras sritis ar temas, informacinę izoliaciją ir t. t.

Šiuo laikotarpiu, kuris turėjo daug bendrų tautinio atgimimo ir išsivadavimo sąjūdžių bruožų, sukurta Lietuvos švietimo koncepcija buvo pavadinta „Tautinė mokykla“. Joje ypač ryškios humanizmo, kultūros pedagogikos ir tautos ugdymo idėjos. *Koncepcijoje* pabrėžta, kad švietimo sistemos pamatai yra du – tautinė kultūra ir žmogus (detaliau žr. 1 pav.).

1 pav. Švietimo pagrindų paaiškinimas koncepcijoje „Tautinė mokykla“

Tautinės mokyklos koncepcijoje suformuluoti ir detalai paaiškinti pagrindiniai švietimo pertvarkymo principai:

- 1) ugdymo turinio ir metodų paslankumas;
- 2) diferencijavimo ir integravimo dialektiškas taikymas;
- 3) humanizavimas ir demokratizavimas.

Humanizavimu laikytas „žmogiškojo mato“ suteikimas švietimui, humanitarinės srities dalykų stiprinimas ir vertybines orientacijas kuriančių ugdymo turinio aspektų integravimas visų dalykų pamokose. Demokratiškumas paaiškintas kaip švietimo atvirumas kiekvienam, laisvos asmenybės laisvoje visuomenėje ugdymas, „tam tikra“ mokyklos autonomija

ir tolerantiški jos narių santykiai. Taip pat aprašytos pageidaujamos bendrojo ugdymo struktūros, svarbesnės ugdymo turinio ir metodų pertvarkymo kryptys ir paaiškinti „moksliški“ švietimo valdymo principai.

„Tautinė mokykla“ buvo vizija, svajonė, sukurta tuo metu, kai vos vos drįsta tikėti valstybės laisvės galimybe. Vėliau pasirodė, kad ji ne tik suteikė idėjinius pagrindus švietimo reformos pradžiai, bet ir padėjo suburti bendradarbius, galinčius dirbti kaip viena komanda, bei sukaupti tolesniems darbams naudingos patirties.

1992 M. LIETUVOS ŠVIETIMO KONCEPCIJA

Lietuvos švietimo koncepcija buvo pirmasis nepriklausomos valstybės švietimo strateginis dokumentas, rengtas maždaug tuo pat metu, kaip ir Lietuvos Respublikos Konstitucija (priimta referendumu 1992 m. rudenį) ir primenantis švietimo konstituciją. Koncepcijoje buvo aprašyta nuoseklios tęstinės Lietuvos švietimo sistemos struktūros vizija ir pateikta detali švietimo reformos darbų penkeriems šešeriams metams programa. Nors *Koncepcijos* tekstas labai lakoniškas, be to, buvo patvirtintas tik kultūros ir švietimo ministro, o ne Atkuriamojo Seimo, kaip derėtų, beveik dešimtmetį jos nuostatomis buvo matuojamas švietimo sprendimų priimtumas.

Pati ilgaamžiškiausia ir įtakingiausia *Koncepcijos* dalis yra jos įvadiniai skyriai, kuriuose aprašyti vertybiniai švietimo reformos pagrindai – situacijos vertinimas, tikslai ir principai.

„Lietuvos visuomenė kartu su kitais postkomunistiniais kraštais išgyvena esmingo istorinio posūkio metą, kuris duoda Lietuvai galimybę, įsijungiant demokratinės Europos sąrangon, maksimaliai išlaisvinti okupacijos metais slopintas tautos kūrybines galias, sukurti modernią, atvirą, polilogišką, darnią laisvų piliečių visuomenę. /.../ Istorinis tautos raidos pokytis reikalauja visuomenės mentaliteto kaitos: pamatinių demokratijos vertybių įsisąmoninimo, naujo politinio ir ekonominio raštingumo, dorinės kultūros brandos. Šie visuomeninio gyvenimo pokyčiai įmanomi tik radikaliam reformuojant Lietuvos švietimą, keliant jam esmiškai naujas užduotis. Nes švietimas – pamatinis visuomenės raidos veiksnys, visų socialinių reformų pagrindas. Kita vertus, švietimas įstengs deramai atlikti savo vaidmenį tik tuomet, kai jo raida lenks bendrąją visuomenės raidą. Taigi būtina, kad švietimas taptų prioritetiškai Lietuvos valstybės remiama sociokultūrinės veiklos sritimi.“

Koncepcijoje suformuluota nuostata, kad švietimas – visuomenės ir valstybės pertvarkos pagrindas, buvo grindžiami vėlesni darbai, ypač – mokslininkų, dėstytojų, mokytojų, menininkų ir kitų intelektualų talka kuriant naujas bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo programas ir kitus conceptualius dokumentus, dirbant ekspertų komisijose ir tarybose, mokant mokytojus. Be to, švietimo prioritetiškumo nuostata iš *Koncepcijos* buvo perkelta į Švietimo įstatymą bei vėlesnes švietimo strategijas.

Antras svarbus *Koncepcijos* aspektas – jos apibrėžta vertybinė Lietuvos švietimo orientacija, nurodžiusi asmens ir visuomenės ugdymo kryptį. Visuose vėlesniuose švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose – naujose Švietimo įstatymo redakcijose, ugdymo programose, strategijose –

šios krypties buvo siekiama laikytis, jos idėjos atpažįstamos iki šiol:

„Reformuoto Lietuvos švietimo paskirtis – ne pateisinant įteisinti susiformavusias ideologines struktūras, bet duoti pagrindą dinamiškai atsinaujinančiai visuomenei, atvirai ir kritiškai visuomenės sąmonei.“

Reformuoto ugdymo pagrindinis tikslas – savaranki ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė.

Savarankaus ir pilnaverčio tautos gyvenimo esminė prielaida – reformuotos mokyklos ugdymas asmuo – naujam krašto istorinės raidos laikotarpiui subrendęs ir įsipareigojęs, sąmoningas, savarankiškai apsisprendžiantis, socialiai veiklus, savo pasaulėžiūrą grindžiantis tautos ir bendrosiomis vertybėmis, gebantis kompetentingai ir atsakingai dalyvauti demokratinės visuomenės bei valstybės kūrime ir plėtotėje.“

Trečias didelę įtaką Lietuvos švietimui padaręs *Koncepcijos* aspektas – švietimo sistemos organizavimo, valdymo, veiklos, raidos principų suformulavimas:

- **humaniškumas:** nelygstamo asmens vertingumo, jo pasirinkimo laisvės ir atsakomybės teigimas;
- **demokratiškumas:** mokymasis ir gebėjimas grįsti gyvenimą įsisąmonintomis demokratijos vertybėmis; švietimo demokratinį santykių kūrimas ir laikymasis; visuotinis švietimo prieinamumas; doros kaip būtino demokratijos pagrindo pripažinimas;
- **nacionalumas:** įsipareigojimas Lietuvos kultūrai, rūpestis jos identiteto išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu;
- **atsinaujinimas:** atvirumas kaitai ir kritiškam naujo priėmimas.

Šiais principais buvo pagrįstas į vaiką orientuotas ugdymas, ugdymo individualizavimas, mokyklų savivalda ir mokinių dalyvavimas joje, viešosios konsultacijos dėl strateginių sprendimų priėmimo bei įvairios kitos švietimo naujovės.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, 1996 m. vertindama Lietuvos švietimo reformą, konstatavo, kad „egzistuoja tvirtas conceptualus reformų pagrindas“.

Svarbu ne tik tai, kad *Koncepcijos* kūrimo darbo grupei pavyko parengti solidų ir modernų dokumentą, bet ir tai, kad jame numatytą kryptį pavykdavo išlaikyti net ir keičiantis politinėms valdžioms, o *Koncepciją* papildančios *Lietuvos švietimo reformos programos* svarbiausi darbai, nors ne visais atvejais numatytu laiku, bet buvo atlikti.

TĘSTINIO IR VISUS ĮTRAUKIANČIO (PERMANENTINIO) ŠVIETIMO SISTEMA

Pirmasis švietimo sistemos modelis buvo pateiktas ir aprašytas *Lietuvos švietimo koncepcijoje*. Joje teigiama, kad:

- iki 1998 m. reikia sukurti vieningą tęstinę (permanentinę) Lietuvos švietimo sistemą, apimančią formalųjį ir neformalųjį švietimą, išplėtotą valstybinių ir privačių švietimo įstaigų tinklą;

- formaliojo nuosekliojo švietimo sistema, apimanti ikimokyklinio ugdymo įstaigas, vaikų ir jaunimo bendrojo lavinimo mokyklas, profesines, aukštesniasias ir aukštąsias mokyklas, kuriama laikantis ugdymo perimamumo principo, laiduojant sistemos lankstumą ir variantiškumą;
- mokymasis privalomas iki 16 metų, į I klasę priimami ne jaunesni kaip 6 metų vaikai.

Lietuvos švietimo koncepcijoje buvo numatyta, kad:

Iki mokyklos ugdoma šeimoje, lopšeliuose (iki 3 metų) ir darželiuose (iki 6–7 metų). Lopšelių ir darželių lankymas nėra privalomas, vaikai vestini į darželį nuo ketverių ar penkerių metų.

Bendrojo lavinimo mokykla triapakopė: pradinė (I–IV klasės), pagrindinė (V–X klasės)¹ ir vidurinė (XI–XII klasės). Visos trys pakopos gali sudaryti vieną organizacinį darinį arba funkcionuoti atskirai.

Kaip ypatingas bendrojo lavinimo mokyklų tipas išskirtos **gimnazijos** – nuodugnesnį, profiliuotą bendrąjį išsilavinimą teikiančios ir aukštesnius reikalavimus keliančios mokyklos, dažniausiai apimančios 9–12 klases.

Jaunimo mokyklos – bendrojo lavinimo mokykloje nepriėpusiems ar motyvacijos mokytis stokojantiems asmenims skirtos mokyklos, orientuotos į praktinį pasaulio pažinimą, pradinį darbo įgūdžių ir bendrojo lavinimo žinias.

Profesinės mokyklos – teikiančios pirminę profesinę kvalifikaciją ir bendrojo lavinimo žinias.

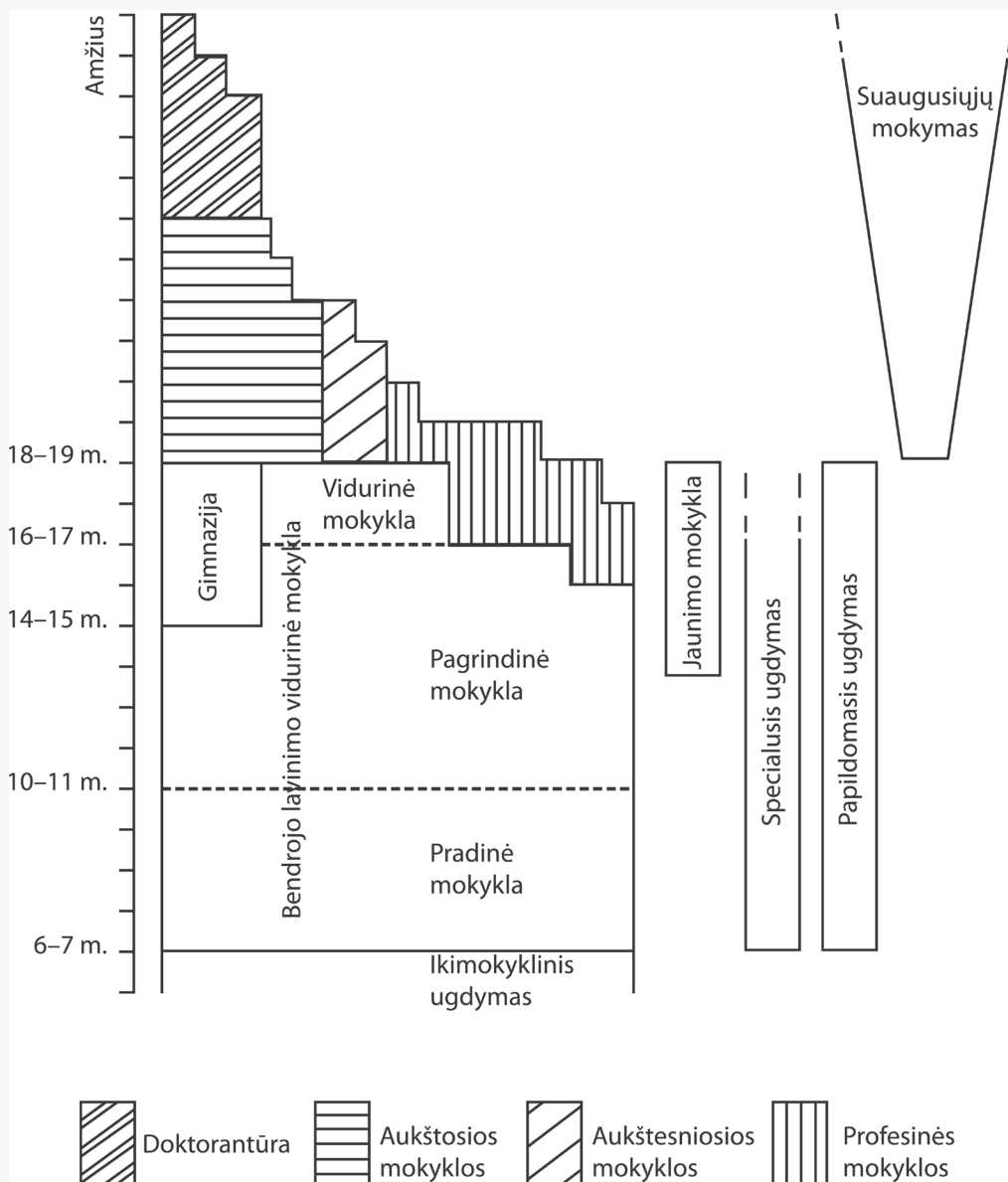
Aukštesniosios mokyklos (kolegijos) – studijų įstaigos, teikiančios aukštesnę profesinę kvalifikaciją ir bendrąjį kultūrinį išsilavinimą.

Aukštosios mokyklos – universitetinės ir neuniversitetinės studijų institucijos, rengiančios aukščiausiosios kvalifikacijos profesinei, mokslinei ir kūrybinei veiklai.

Mokinių ir studentų gabumų plėtotei, pažintinių interesų ar saviraiškos poreikio tenkinimui skirtos **papildomojo ugdymo institucijos**: mokyklos, būreliai, studijos, klubai, draugijos ir t. t.

Suaugusiųjų nenuosekliajam švietimui skirtos ir specialios įstaigos (suaugusiųjų mokyklos, mokymosi centrai, atviri universitetai ir kt.), ir nuosekliojo švietimo įstaigų skyriai. Šis mokymasis modulinis, juo remiantis galimi perėjimai į nuosekliojo švietimo sistemą.

2 pav. Švietimo sistemos schema, pateikta Lietuvos švietimo koncepcijoje 1992 m.

Šiuo metu:

Ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikų darželiuose, lopšeliuose-darželiuose, darželiuose-mokyklose, bendrojo ugdymo mokyklose ir daugiakurčių centruose. Įvestas vienerių metų **priešmokyklinis ugdymas**.

Bendrąjį ugdymą teikia darželiai-mokyklos, pagrindinės mokyklos, vidurinės mokyklos, gimnazijos ir konservatorijos.

Profesinis mokymas teikiamas profesinio mokymo įstaigose – mokyklose ar centruose, be to, jose sudaromos sąlygos įgyti bendrąjį pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą.

Aukštasis išsilavinimas teikiamas dviejų tipų mokyklose – universitetinėse (universitetuose ir akademijose) bei neuniversitetinėse (kolegijose).

¹ Iš tiesų nuo 9-mečio prie 10-mečio pagrindinio ugdymo pavyko pereiti tik 1998 m.

Dauguma švietimą teikiančių įstaigų Lietuvoje yra mokyklos, nors pastaruoju metu kuriamos mišrių modelių įstaigos, pavyzdžiui, profesinio mokymo centrai arba daugiafunkciai ugdymo centrai. Daugėjant valstybinių mokyklų tipų jų sistema tapo vis sunkiau valdoma, o greta gyvuojančios skirtingų tipų mokyklos, teikiančios to paties lygio programas, ėmė trukdyti vienos kitoms surinkti pakankamą skaičių mokinių. Todėl pastarąjį dešimtmetį buvo nuolat bandoma supaprastinti mokyklų sistemą sukuriant mokyklų tipus pagal programas, tai yra pradinė mokykla (4 m.), pagrindinė mokykla ar progimnazija (4 m.) ir gimnazija (4 m.). Tačiau šalies savivaldybės labai skiriasi gyventojų tankumu ir mokinių skaičiumi, o šiam nuolat mažėjant, tenka priimti ne standartinius, bet atvirkščiai – lanksčius ir netradicinius – mokymosi organizavimo sprendimus, tad ir „mokyklų tipų išgryninimas pagal programas“ pavyko ne visur.

Visą Nepriklausomybės laikotarpį buvo siekiama švietimo sistemą suderinti taip, kad nesusikurtų mokymosi srautai, į kuriuos pakliuvęs asmuo negalėtų pereiti į kito tipo mokyklas ar programas, taip pat akligatviai. Daugėjant mokyklų tipų, nuolatinis rūpestis buvo vadinamieji „tiltai“ tarp skirtingų tipų mokyklų ir švietimo pakopų – ugdymo programų ir išsilavinimo dokumentų suderinimas, biurokratinių kliūčių tęsti mokslą kitur šalinimas, centralizuotos valstybinių brandos egzaminų sistemos kūrimas, šiuo metu – ir modulinis bei nuotolinis mokymasis bei kvalifikacijų pripažinimo sistemos kūrimas. Taip buvo sudaromos sąlygos mokiniams pereiti į atitinkamo lygio programas teikiančias mokyklas bei teisę įgijus reikiamo lygio išsilavinimą tęsti mokslus bet kurio tipo mokykloje, teikiančioje aukštesnio lygio išsilavinimą.

PERMANENTINIO ŠVIETIMO SISTEMOS REZULTATAI: MOKYMOSI APRĖPTIES IR IŠSILAVINIMO POKYČIAI

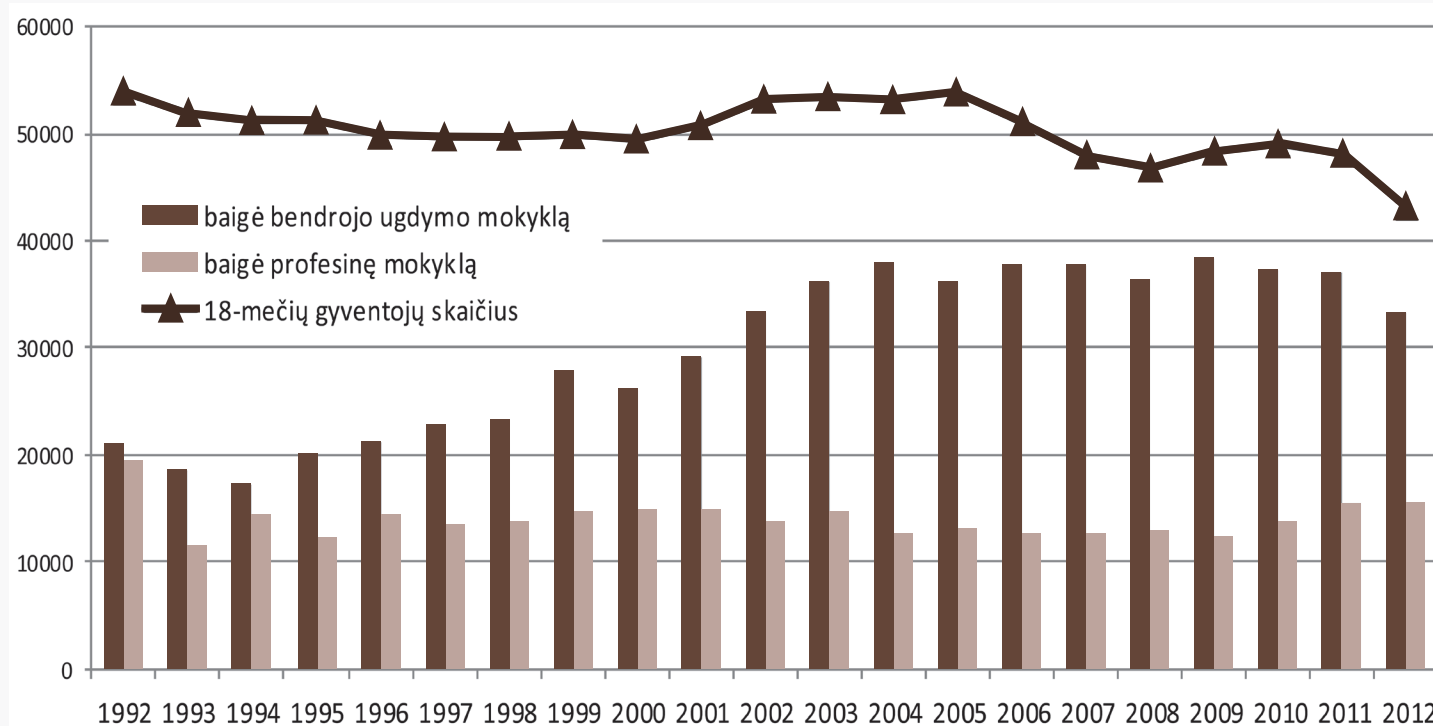
Nepriklausomybės išvakarėse – 1989 metais – profesinės mokyklos priėmė 23,7 tūkst. mokinių, specialiosios vidurinės – 15,9 tūkst., aukštosios – 13,8 tūkst. (Lietuvos statistikos departamento duomenys).

Pirmieji Nepriklausomybės metai švietimui buvo sunkūs: pasikeitė santvarka, kūrėsi laisvoji rinka, dalis gyventojų neteko darbo, keitė darbovietes ir specialybes, jaunimui staiga atsirado naujų savęs realizavimo sričių, apskritai keitėsi vertybės, gyvenimo orientacijos ir būdas. Kai kurie aukštesniųjų klasių mokiniai metė mokslą ir pradėjo uždarbiauti ar kurti savo verslą – tai rodo staiga sumažėjęs mokyklą, ypač profesinę, baigusiujų skaičius 1993–1994 m. (žr. 3 pav.). Tačiau iš šios išsilavinimo prestižo kritimo duobės pavyko greitai

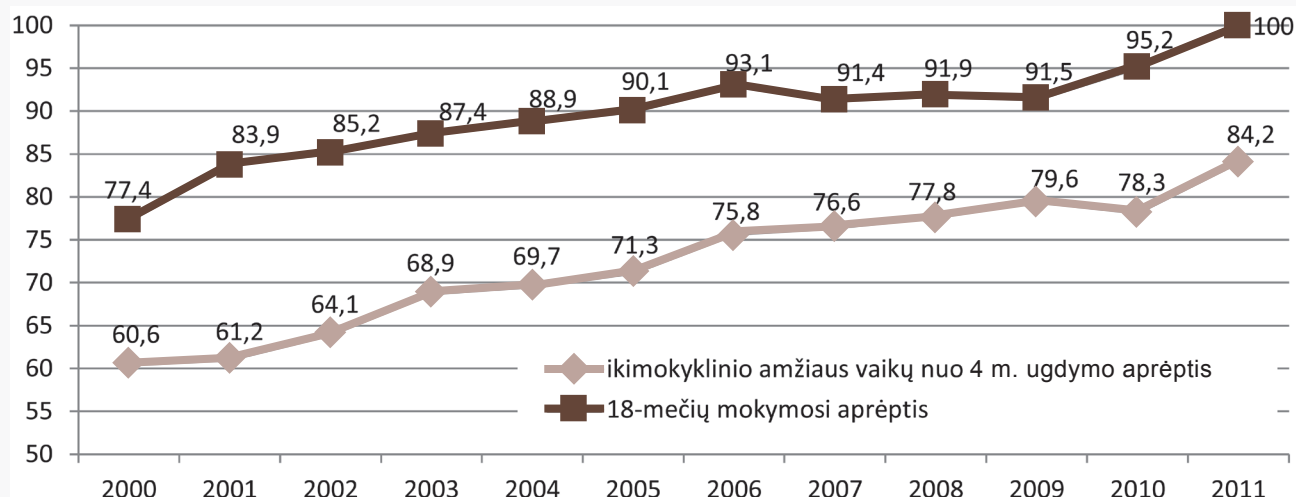
iškopti: jau 1995 m. įgijusiųjų vidurinį išsilavinimą skaičius ėmė didėti ir augo iki 2004 m. Šiuo metu 18-mečių mokymosi aprėptis yra apie 100 proc. (žr. 4 pav.).

Kitas akivaizdus Nepriklausomybės poveikis – pasikeitęs lyginamasis bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo svoris. 1992 m. baigusiujų vieno ir kito tipo mokyklas skaičius buvo apylygis. Nelikus priverstinio siuntimo į profesines mokyklas ir pasikeitus valstybės požiūriui į bendrojo išsilavinimo reikšmę, nuo 1993 m. įgyjančiųjų bendrąjį vidurinį išsilavinimą lyginamoji dalis, o nuo 1995 m. – ir skaičius ėmė nuosekliai didėti ir kai kuriais metais viršydavo įgyjančiųjų profesinę kvalifikaciją skaičių tris kartus; pastarasis nuo 1993 m. svyruoja tarp 12 ir 15,5 tūkst.

3 pav. Mokinių, baigusių bendrojo ugdymo mokyklas (įgijusių vidurinį išsilavinimą) ir baigusių profesines mokyklas, skaičius bei 18-mečių šalies gyventojų skaičius 1992–2012 m.

4 pav. Ikimokyklinio ugdymo (ikimokyklinio amžiaus vaikų nuo 4 metų) ir 18-mečių mokymosi aprėptis (procentais)

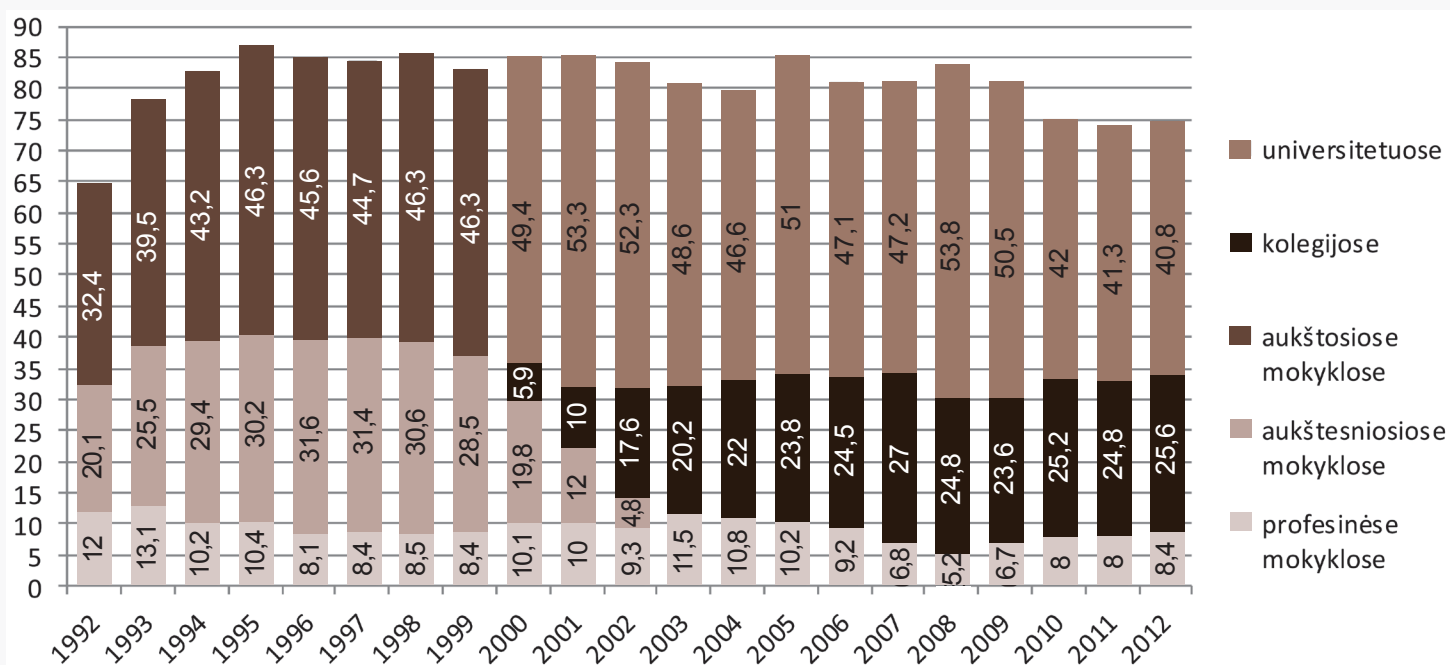
Duomenų šaltinis: Eurostatas

Nepriklausomybės metais smarkiai keitėsi požiūris į institucinio ikimokyklinio ugdymo svarbą ir jo aprėptis. Reformos pradžioje nebuvo rekomenduojamas ankstyvasis institucinis ikimokyklinis ugdymas, jo populiarumas smarkiai krito, uždaryta daugiau kaip pusė lopšelių ir darželių, o po kelerių metų jų ėmė trūkti (pavyzdžiui, 1997 m. nebuvo patenkinta apie 40 proc. prašymų priimti į darželius). Šiuo metu ir dėl šeimų pasirinkimo, ir dėl valstybės politikos ikimokyklinio ugdymo aprėptis smarkiai auga, ir, nors dar nesiekia ES vidurkio, yra, palyginti su pirmuoju Nepriklausomybės dešimtmečiu, didelė (žr. 4 pav.).

Bendrojo vidurinio išsilavinimo populiarumo didėjimą sekė aukštojo mokslo aprėpties didėjimas. *Lietuvos švietimo*

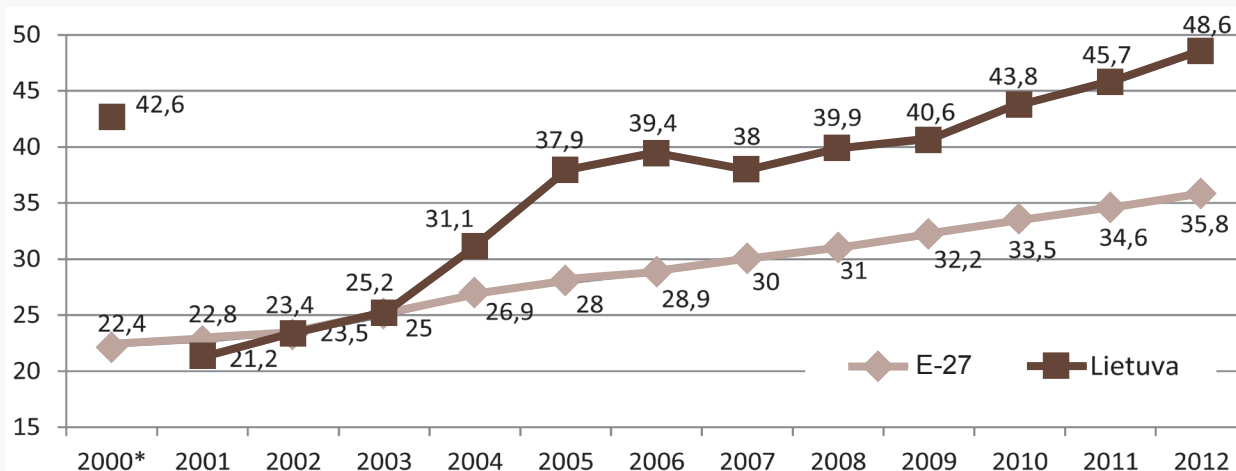
konceptijoje buvo teigiama, kad „priėmimas į valstybines aukštąsias mokyklas neribojamas arba vyksta konkurso tvarka, kai norinčių studijuoti yra daugiau nei priimama“. Sudarius galimybę studijas apmokėti studijuojančiųjų lėšomis, priėmimas į aukštąsias mokyklas tapo faktiškai neribojamas. 1995 m. į aukštesnias mokyklas ir universitetus įstojo 76,5 proc. tų metų bendrojo ugdymo mokyklų abiturientų, kai kuriais vėlesniais metais jų dalis būdavo dar didesnė (žr. 5 pav.). Tai turėjo įtakos pasirenkant *Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metams* išsilavinimo siekinį – 60 proc. jaunimo, įgijusio aukštąjį išsilavinimą. Šis siekinys jau minėtos *Strategijos* įgyvendinimo pusiaukelėje imtas koreguoti mažinant ir šalies ambicijas, ir valstybės finansuojamų studijų vietų skaičių, tačiau rodiklis kol kas auga (žr. 6 pav.).

5 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų abiturientų, tais pačiais metais tęsiančių mokslą šalies mokyklose, pasiskirstymas (proc.)

Duomenų šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

6 pav. 30–34 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalis Lietuvoje ir Europos Sąjungoje (procentais)

*Iki 2000 m. ir baigusiujų aukštesnias mokyklas išsilavinimas laikytas aukštuoju.

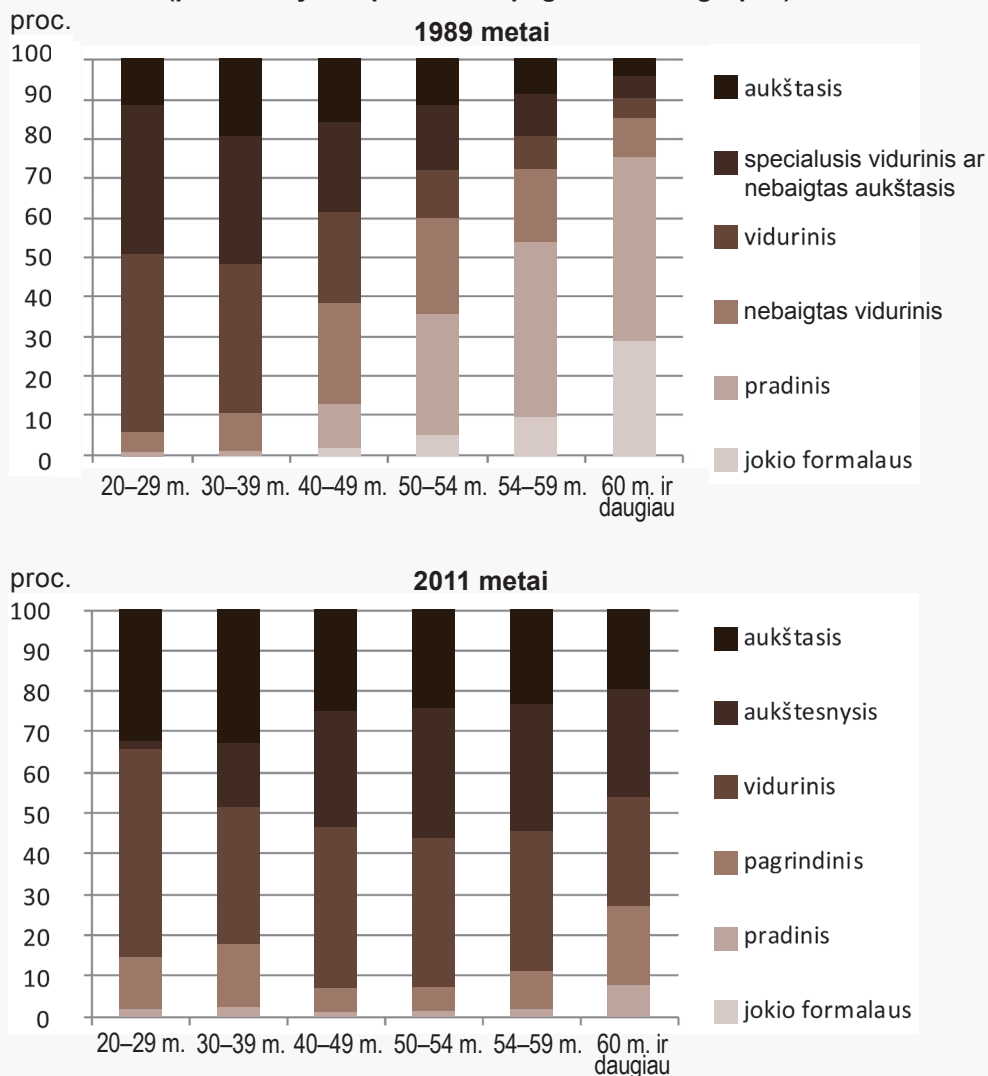
Duomenų šaltinis: Eurostatas

Nepriklausomos valstybės švietimo politikos poveikis akivaizdus ir lyginant per 22 metus įvykusių gyventojų išsilavinimo lygio pokyčius. 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis, aukštąjį išsilavinimą buvo įgijęs trečdalis 20–39 metų šalies gyventojų, o 1989 m. jų buvo apie 15 proc. (žr. 7 pav.).

Tačiau šioje amžiaus grupėje padidėjo ne aukštesnį kaip pagrindinį išsilavinimą įgijusiųjų dalis: 1989 m. surašymo duomenimis, ji nesiekė 10 proc.; šiuo metu 30–39 m. amžiaus grupėje sudaro apie 18 proc., 20–29 m. grupėje – apie 15 proc.

Nepriklausomybės metais faktiškai neliko jokio išsilavinimo neįgijusių žmonių.

7 pav. Lietuvos gyventojų išsilavinimas, 1989 m. ir 2011 m. gyventojų surašymų duomenimis (pasiskirstymas procentais pagal amžiaus grupes)

Duomenų šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

DISKUSIJOS BEI TALKOS: DALYKINĖS EKSPERTŲ KOMISIJOS IR UGDYMO TURINIO TARYBA

Lietuvos švietimo reforma jos pradžioje turėjo aiškų telkiantį centrą – Pedagogikos mokslinio tyrimo institutą, o jame – Švietimo pertvarkos laboratoriją, kurioje dirbo hab. dr. Meilė Lukšienė, dr. Laima Tupikienė. Tačiau vien etatinių instituto ir Švietimo ministerijos darbuotojų nepakako – ne tik todėl, kad darbo būta labai daug, bet ir dėl jo svarbos visuomenei ir atsakomybės dydžio. Reikšmingiausiems ir sudėtingiausiems darbams buvo pasitelkiami stipriausi ir reformai angažuoti intelektualai, mokslininkai, mokytojai, kurie pirmaisiais metais dirbo laikydamiesi talkos principo, tai yra neatlygintinai.

Be laikinų darbo grupių, sudarytų tam tikriems conceptualiems dokumentams rengti, veikė ir nuolatinės grupės, padėjusios spręsti nuolat kylančius klausimus.

Vienos iš jų buvo mokyklinių dalykų ekspertų komisijos, vadintos tiesiog ekspertų komisijomis. Šios kolegialios grupės buvo sudarytos iš tam tikros švietimo srities (pavyzdžiui, matematikos, liuanistikos) specialistų, dažniausiai dirbusių įvairiuose universitetuose ir institutuose, taip pat garsių mokytojų. 1991 m., vadovaujantis Ekspertų komisijų nuostatais, joms buvo deleguotas pagrindinių dalykinių ugdymo turinio, metodikos, metodologijos bei ugdymo proceso problemų sprendimas, o pagrindiniai darbai buvo ugdymo programų ir vadovėlių rankraščių recenzavimas, svarstymas ir tvirtinimas, vadovėlių autorių konsultavimas, baigiamųjų egzaminų bilietų tvirtinimas ir dalykų kaitos politikos kūrimas. Nuostatai suteikė komisijoms teisę užginčyti su jų kompetencija susijusius ministerijos potvarkius ir pareikalauti papildomo kolegialaus jų sprendimo.

Vėlesniais metais pridurta, kad komisijos sprendžia ir bendrusius švietimo reformos klausimus, tai yra dalyvauja kuriant reformos idėjas, inicijuoja koncepcijų, programų, vadovėlių ir kitos mokomosios medžiagos rengimą ir svarstymą, vertina mokytojų kvalifikacijos ir atestacijos programas.

Pirmosios, reformos pradžios, ekspertų komisijos buvo didelės: 9–11 balso teisę turintys tikrieji nariai ir 7–9 kvestiniai, o prireikus galėjo būti sudarytos pakomisės (iki 5 narių) atskiroms problemoms spręsti. Nuo 1999 m. komisijas sudarė iki 13-os narių. Pirmieji nuostatai numatė, kad komisijos turi

posėdžiauti ne rečiau kaip kiekvieną mėnesį. Pirmininką komisijos išsirinkdavo pačios. Jos panaikintos 2009 metais, kai buvo nuspręsta tenkintis užsakomuoju vadovėlių rankraščių recenzavimu. Pagrindiniai jų panaikinimo argumentai buvo per didelės išlaikymo kainos (praėjus keleriems metams nuo įsteigimo nariams pradėti mokėti nedideli honorarai už dalyvavimą posėdžiuose ir recenzijas), interesų konfliktai daugėjant ekspertų-vadovėlių autorių ir sunkėjantis komisijų valdymas.

Ekspertų komisijos buvo stiprus kolektyvinis autoritetas. Tais laikais, kai dar nebuvo mokytojų asociacijų, rimčiausios dalykinės diskusijos vykdavo būtent komisijose. Jos padėdavo Švietimo ministerijai reglamentuoti ugdymą ir Pedagogikos mokslinio tyrimo institute dirbusiems ugdymo programų rengėjams. Be to, pasirinkus atstovaujamąjį jų sudarymo principą, komisijų nariai parnešdavo reformos idėjas į aukštąsias mokyklas ir kitas mokyklas bei institutus, kuriuose dirbo, ir palengvindavo naujovių sklaidą.

1993 m. įsteigta **Ugdymo turinio taryba**, atlikusi ugdymo turinio reformos idėjų generavimo, darbų inicijavimo bei koordinavimo funkcijas. Ji buvo sudaryta iš ugdymo turinio blokų ekspertų pirmininkų ir ministerijos vadovų, atsakingų už ugdymo politiką, ir pati išsirinkdavo pirmininką. Taryba ėmėsi koordinuoti ekspertų komisijų darbą ir perėmė iš jų siūlymų ministrui, kolegijai bei ministerijos padaliniais teikimą. Ji turėjo teisę kvestionuoti ekspertų komisijų sprendimus bei su jos kompetencija susijusius ministerijos potvarkius ir reikalauti pakartotinio svarstymo. Taryba, pervadinta **Bendrojo ugdymo taryba**, veikia iki šiol. Jos 2011 m. patvirtintuose nuostatuose nurodyta, kad tai „valstybės švietimo savivaldos institucija, skatinanti visuomenės dalyvavimą formuojant švietimo politiką ir priimanant švietimo sprendimus“, o pagrindinis jos uždavinys – „inicijuoti ir pritarti ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programų kaitos, mokytojų kvalifikacijos ir profesinės raidos, mokyklų aprūpinimo projektams“. Kaip surenkami jos 15 narių, neregamentuojama ir priklauso nuo ministerijos pasirinkimo. Nors pagrindinės tarybos funkcijos per 20 metų nekito, jos savarankiškumas ir galios svyravo.

MOKYKLINIŲ VADOVĖLIŲ RENGIMAS IR APRŪPINIMAS JAIS

Kadangi sovietmečiu Lietuva neturėjo savų ugdymo programų, nebuvo ir jų rengimo patirties. Apsisprendus, kad nacionalinės programos turi būti ne verstinės, bet savus poreikius atitinkančios, jų kūrimo darbai pradėti nuo susitarimų, kokie dalykai, kiek ir kuriose klasėse yra svarbūs, kokie jų tikslai ir tarpusavio ryšiai. Vėliau tai lėmė ugdymo planų sudarymą – valandų dalijimą dalykams. Pirmųjų dalykinių programų autoriams buvo parengtas programos struktūros aprašas. Reikalauta, kad mokyklinė programa prasidėtų nuo koncepcijos, kurioje būtų pagrįstas dalyko reikalingumas, paaiškinti jo tikslai ir uždaviniai, metodologija, jei reikia – ir srities filosofija. Toliau turėjo būti apibū-

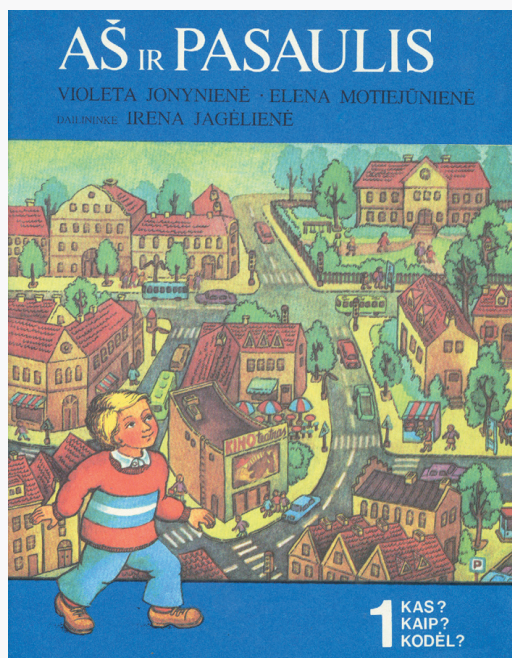
dinami dalyko ugdymo metodai ir išdėstomas teminis dalyko turinys. Šie reikalavimai padėjo kurti programas kaip ugdymą reglamentuojančią visumą, nors labai daug tikslinimo ir derinimo darbų teko atlikti pagrindiniams 1994 m. ir 1997 m. programų leidinių redaktoriams – habil. dr. Meilei Lukšienei, dr. Dariui Kuoliui ir dr. Žibartui Jackūnui. Vėlesniais metais įvairiems dalykams pradėjo daryti įtaką skirtingų šalių programos ir įvairūs struktūriniai modeliai. Taip pat blėso galios ir valia aprėpti mokyklinio ugdymo visumą. Iš dalies dėl to buvo pamestos tokios integruojančios idėjos kaip humanitarizavimas ir tautinis ugdymas.

Kitas didelis iššūkis buvo iš esmės naujų ir savų mokyklinių vadovėlių sukūrimas. Sovietų sąjungoje vadovėlių užsakymas, kūrimas, aprobavimas buvo centralizuotas taip pat, kaip ir ugdymo programos. Kiekvienos klasės kiekvienam dalykui, išskyrus respublikų kalbas ir literatūras bei kai kuriuos jų kultūros, geografijos ir istorijos aspektus, buvo skirta po vieną Maskvoje aprobuojamą ir verčiamą į respublikų kalbas vadovėlį. Nors vėlesniais metais kai kas pasigesdavo tų vadovėlių „solidaus sistemiškumo“, jiems buvo būdingas ideologizavimas, vaiko raidos ypatybių ir galimybių nepaisymas, akademiškumas (labai silpni ryšiai su praktiniais gyvenimo poreikiais), griežtas dalyko logikos laikymasis (pavyzdžiui, istorijos kursas prasidėdavo nuo senovės istorijos 5-oje klasėje ir baigdavosi šiuolaikine 10-oje klasėje; ruošiantis istorijos brandos egzaminui senovės istorijos klausimai kartoti iš 5-os klasės vadovėlių), nebuvo jokių tarpdalykinių ryšių, neskiriama dėmesio šiuolaikinio pasaulio aktualijoms.

Atgavus Nepriklausomybę greičiausiai atnaujinti vadovėlius būtų buvę juos išverčiant iš Vakarų šalių kalbų (taip Estija pasinaudojo Suomijos pagalba), tačiau, laikantis *Tautinės mokyklos koncepcijoje* suformuluotos nuostatos, kad vaikas turi „žiūrėti į pasaulį pro savo trobos langą“, tai yra, remdamasis savos tautos mentalitetu ir kultūra, pasirinktas savų autorių auginimo ir originalių vadovėlių kūrimo kelias. Proveržiu laikytini 1993 m., kai

Atviros Lietuvos Fondas (ALF) pradėjo projektą „Švietimas Lietuvos ateičiai“. Jo ugdymo turinio kaitos paprogramė finansavo tinkamų Lietuvai užsienio šalių mokyimo šaltinių vertimą ir adaptavimą, tačiau taip pat skatino alternatyvių lietuviškų vadovėlių rengimą. ALF vadovėlių idėjų konkursui Meilė Lukšienė ir Violeta Jonynienė 1993 m. pabaigoje parengė pirmąją išsamią vadovėlio, jo rengimo ir leidybos sampratą. Ji buvo ne tik reikli, dalykiška, bet ir labai poetiška:

„Vadovėlis ugdo vaiką vertybiniu, pažintiniu, emociniu aspektais. /.../ Vadovėlis – mokinio darbo knyga. Jis su ja dirba, bendrauja. Vadovėlis mokiniui kelia klausimus ir padeda rasti atsakymus arba nusako, pataria, nurodo, kur atsakymų ieškoti. Vadovėlis skatina vaiko smalsumą, domėjimąsi, pažintinį aktyvumą. Vadovėlis stimuliuoja mąstymą, sudaro problemines situacijas, ragina vaiką patį aktyviai įsijungti į ieškojimų procesą. Vadovėlis provokuoja mintį, kūrybiškumą. Mokins ir vadovėlis yra bendrininkai: juos sieja siekimas sužinoti, pažinti, patirti. /.../ Vadovėlis – sistemiškai ir nuosekliai veda vaiko mintį į vis platesnius horizontus, drauge ragina vis giliau skverbtis į pažinimo gelmes. Vadovėlio temos yra viena su kita susijusios, plaukia viena iš kitos, nuosekliai, logiškai rutulioja, tęsia pradėtą mintį, temą.“

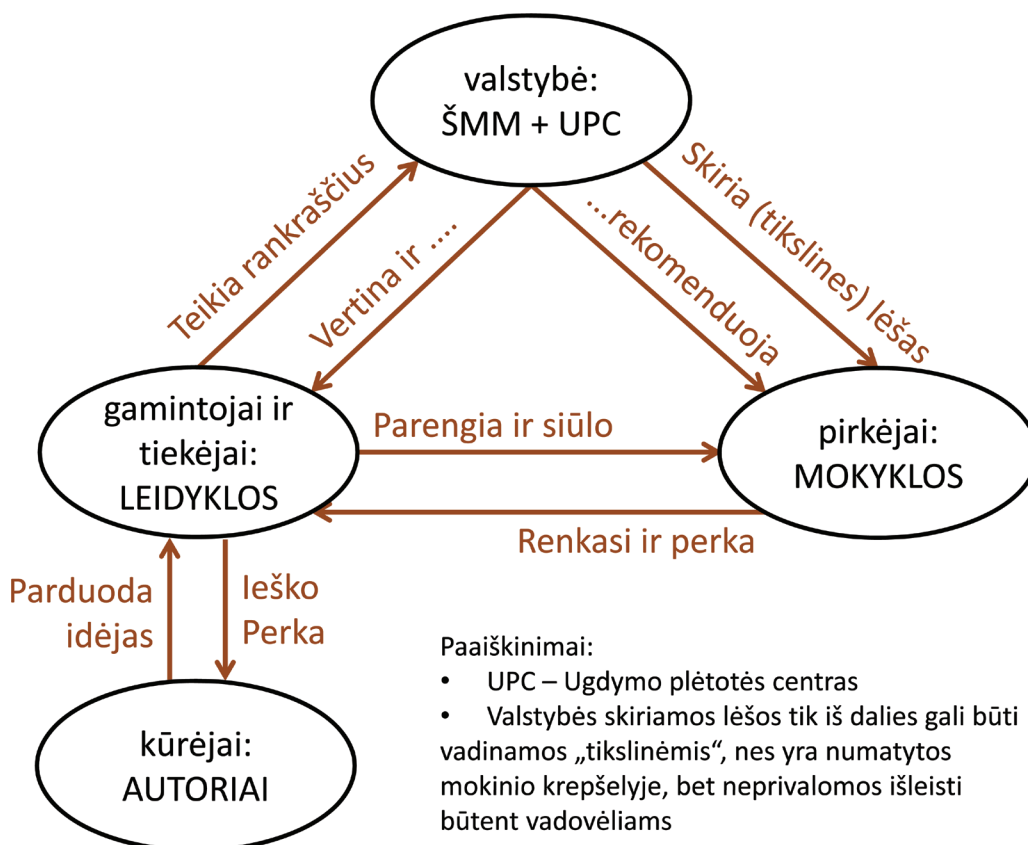

Violetos Jonynienės ir Elenos Motiejūnienės „Aš ir pasaulis“ pirmai klasei (1992) – pirmasis konceptualiai naujas vadovėlis, integruojantis pasaulio pažinimą ir asmenybės bei socialinį ugdymą. Vadovėlis kurtas kaip kompleksas – mokymosi knygų, pratybų sąsiuvinių ir mokytojų knygų sistema 1–4 klasėms.

Rengiant savus vadovėlius didelę įtaką autoriams kaip mokymosi šaltiniai ir prototipai turėjo Vakarų šalių vadovėliai. Minėtoje sampratoje netgi buvo suformuluotas reikalavimas būsimiesiems autoriams susipažinti su visomis prieinamomis užsienio vadovėlių serijomis ir „perprasti jų sudarymo koncepcijas, principus, struktūras“. Skatinta rengti vadovėlius komplektais, kuriuos sudarytų vadovėlis mokytojui, vadovėlis mokiniui ir pratybų ar darbo sąsiuvinis, uždavinynas,

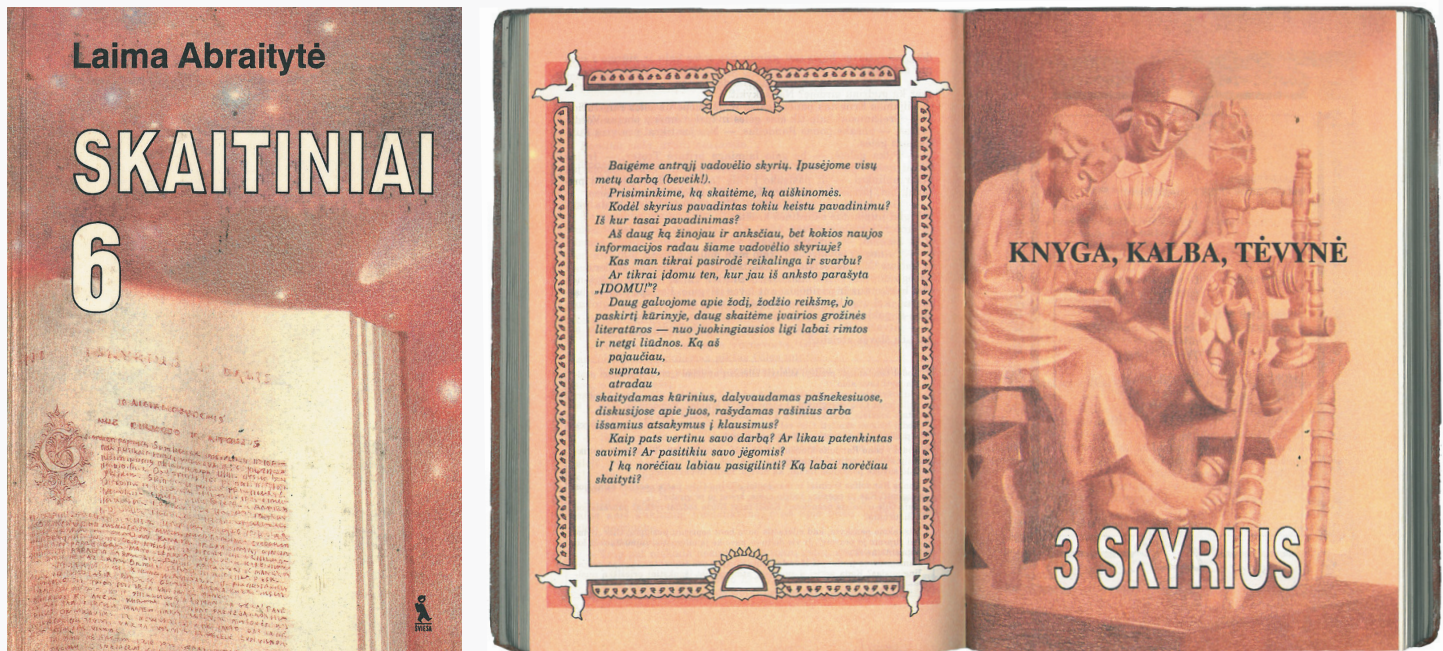
chrestomatija ar kita medžiaga. Reikalauta, kad vadovėliai būtų planuojami kelioms klasėms skirtomis serijomis ar sistemomis. Paremiant ALF, per kelerius metus buvo parengti visų dalykų vadovėliai, drauge išsiauginti šiam darbui tinkami autoriai ir vadovėlių leidybos specifika perpratusios leidyklos. Siekiant naujų idėjų, geresnės kokybės ir metodinės įvairovės, buvo skatinamas alternatyvių vadovėlių serijų rengimas.

8 pav. Dabartinė mokyklinių vadovėlių rengimo ir leidybos sistema

Vadovėlių leidybos užsakymas, finansavimas ir tiekimas į mokyklas iš inercijos beveik dešimt metų liko centralizuotas: ekspertų komisijos rekomendavo naudotinus vadovėlius, o Švietimo aprūpinimo centras apskaičiuodavo jų tiražus, sumokėdavo leidykloms ir paskirstydavo knygas mokykloms.

Atsiradus kelioms vadovėlių alternatyvoms, konkuruojančioms leidykloms ir mokytojų teisei rinktis, tokia sistema tapo neekonomiška. Pirmojo reformos dešimtmečio pabaigoje pereita prie pasirinkimų tyrimu pagrįsto vadovėlių užsakymo, o netrukus – prie rinkos principų. Šiuo metu vadovėlių rengimo iniciatyva ir rizika perduota leidykloms.

Mokytojos Laimos Abraitytės, vienos iš Meilės Lukšienės bendradarbių švietimo reformos pradžioje, „Skaitiniai 6 klasei“ (leidykla „Šviesa“, 1995, dailininkas Giedrius Jonaitis). Vadovėlyje siekta suderinti modernesnį požiūrį į literatūrinį ugdymą ir tautinės mokyklos idėjas.

PEDAGOGŲ ATESTACIJA IR KVALIFIKACIJOS TOBULINIMAS

Švietimo reformą reikėjo įgyvendinti dalyvaujant mokytojams, parengtiems sovietinėse aukštosiose mokyklose. Mokytojų rengimas buvo viena labiausiai ideologizuotų aukštojo mokslo sričių, o jį grindžiančios ugdymo filosofijos, psichologijos, didaktikos studijos – smarkiai nutolusios nuo tuo metu Vakaruose įprastų. Kai kurie mokytojai labai skeptiškai vertino reformos idėjas ne tik dėl modernaus pedagoginio išsilavinimo bei kitokios darbo patirties trūkumo, bet ir dėl vertybinių nuostatų – į vaiką orientuoto ugdymo, demokratiško mokyklos valdymo, ugdymo įvairovės ir kitų idėjų – atmetimo. Norint reformuoti ugdymą, reikėjo įtikinti ir iš naujo rengti beveik visus šalies mokytojus. Pasitelkti pedagogus rengiančias aukštąsias mokyklas reformos pradžioje nelabai pavyko, nes jose liko dirbti sovietinių laikų profesūra, atvirai neigusi bendrojo ugdymo pertvarkos idėjas.

Šiai problemai spręsti pasirinkta visuotinė privaloma pedagogų atestacija, kurią sudarė teorinio pasirengimo ir praktinės veiklos įvertinimas bei kvalifikacinės kategorijos suteikimas. Nustatytos keturių lygių pedagogų kvalifikacinės kategorijos, susietos su atlyginimo dydžiu: mokytojo, vyresniojo mokytojo, mokytojo metodininko, mokytojo eksperto. Jos teikiamos įrodžius teorinio pasirengimo ir praktinio darbo tinkamumą. Taip buvo sukurta pedagogų karjeros sistema bei paskatos atnaujinti išsilavinimą. Be to, dviejų aukštesniųjų kategorijų pedagogai įpareigoti dalintis savo darbo patirtimi mokydami kitus arba rengdami vadovėlius ir kitus metodinius leidinius.

Atestuojamiems pedagogams buvo privalomi šie kursai, kompensuojantys sovietinio pedagoginio išsilavinimo spragas:

- šiuolaikinės pedagoginės psichologijos pagrindų;
- švietimo idėjų istorijos;
- specialybės dalyko ir mokymo metodikų naujovių;
- kalbos kultūros (norminės valstybinės kalbos).

Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo kursų ir atestacijos organizavimui pasitelkta speciali įstaiga – Lietuvos pedagogų kvalifikacijos institutas. Prie jo veikė pedagogų kvalifikaciją vertinusios ir kvalifikacines kategorijas teikusios komisijos, vadintos kvalifikacinėmis, kurių sudėtį tvirtindavo švietimo ir mokslo ministras. Šios komisijos taip pat nustatydavo teorinių įskaitų turinį, vertinimo kriterijus ir metodus, įskaitų laikymo tvarką. Aukštesnei kvalifikacinei kategorijai gintis pedagogus rekomenduodavo švietimo įstaigos pedagogų atestacijos komisija, kurią sudarydavo 7–9 nariai, o vadavo įstaigos vadovas ar jo pavaduotojas.

Pasirinkta pedagogų atestavimo tvarka buvo pats greičiausias ir pigiausias būdas supažindinti pedagogus su švietimo naujovėmis ir patikrinti jų profesionalumą. Be to, atestuojamiesi mokytojai turėdavo komisijai ir kolegoms pristatyti savo pedagogines idėjas ir darbus (pamokų planus, metodinę medžiagą, vadovėlius), o tai skatino jų kūrybingumą ir pedagoginių idėjų mainus. Kita vertus, su atestavimu susietas kvalifikacijos tobulinimas labai centralizavo šį procesą, dėl didelių į vieną įstaigą plūstančių mokytojų srautų jis vis labiau formalėjo ir biurokratėjo. Siekiant geriau tenkinti mokytojų, mokyklų, regionų poreikius, pirmojo Nepriklausomybės dešimtmečio pabaigoje inicijuotas decentralizavimas – Pedagogų švietimo centrų steigimasis kiekvienoje savivaldybėje. Mokytojų kvalifikacijos tobulinimas atpigo, mokytojai pradėjo mokytis ir dalytis patirtimi su savo bendruomenės kolegomis, tačiau buvo prarastas visai šaliai aktualias programas inicijuojantis centras, o mokytojų kvalifikacijos tobulinimas tapo labai netolygus ir fragmentiškas. Šiuo metu svarstoma periodinio pedagogų išsilavinimo atnaujinimo aukštosiose mokyklose idėja, tačiau tai nėra tapę sisteminga praktika.

Panašiai vyko ir panašių tikslų siekė ir mokyklų direktorių atestacija, teikusi skirtingo lygio vadybines kategorijas.

LIETUVOS ŠVIETIMO KAITOS ETAPAI

Nežinia, kaip suvoksime ligšiolinę nepriklausomos valstybės švietimo raidą dar po 20-ies metų, tačiau šiuo metu atrodo, kad ji gali būti skirstoma į tris etapus: I etapas – 1990–1997 m. (iki pirmosios švietimo koncepcijos programos įgyvendinimo pabaigos); II etapas – 1998–2002 m.; III etapas – 2003–2012 m. (*Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metams įgyvendinimo laikotarpis*).

Kiekvienam iš jų buvo būdingi ne tik savi uždaviniai ir darbai, bet ir skirtingos vertybės bei atmosfera. Šie etapai nesutampa su vyriausybių ir jų ideologijų bei politinių programų kaitos etapais – valdžios keitėsi, o švietimo sistema gyveno savo pačios ritmu, kuriam didžiausią įtaką darė asmenybių skaičius ir stiprumas, idėjos, santykiai ir jų kuriama kultūra, taip pat švietimo ministrai.

9 pav. Lietuvos švietimo raidos etapai Nepriklausomybės metais

I etapas – 1990–1997 m.	II etapas – 1998–2002 m.	III etapas – 2003–2012 m.
Pagrindiniai deklaruojami siekiai – humanizavimas, demokratizavimas, modernizavimas.	Pagrindiniai deklaruojami siekiai – švietimo prieinamumas (švietimas visiems) ir tęstinumas.	Pagrindiniai deklaruojami siekiai – švietimo ekonomiškumas, kokybė ir įrodymais pagrįsta vadyba.
Svarbiausi įvykiai Pakeičiamas bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinys – programos, pedagogika, vadovėliai. Vyksta visuotinė mokytojų ir mokyklų vadovų atestacija. Sukuriama mokyklos kaip bendruomenės samprata, kuriama mokyklų savivalda, įteisinama aukštųjų mokyklų autonomija. Dauginama galimybių rinktis valstybiniame švietime (įvairesni mokyklų tipai, programos). Kuriasi nevalstybinis švietimas, atsiranda savitų ugdymo sistemų mokyklų. Pradedamas specialiųjų poreikių mokinių integravimas bendrojo ugdymo mokyklose. Kuriamas pedagoginių psichologinių tarnybų tinklas.	Svarbiausi įvykiai Pagrindinis devynmetis išsilavinimas keičiamas dešimtmečiu. Nacionalinis egzaminų centras pradeda organizuoti centralizuotus brandos egzaminus. Remiantis jų rezultatais pradedama kurti bendrojo priėmimo į Lietuvos aukštąsias mokyklas sistema. Įvedamas vienerių metų priešmokyklinis ugdymas. Bendrojo ugdymo mokykloje įvedamas profilinis mokymasis. Decentralizuojami ir liberalizuojami vadovėlių rengimas ir leidyba. Decentralizuojamas – perduodamas regioniniams švietimo centrams – pedagogų kvalifikacijos tobulinimas. Pradedamos kurti neuniversitetinės aukštojo mokslo studijos – kolegijos. Pakeičiami bendrojo ugdymo finansavimo principai – įvedamas mokinio krepšelis.	Svarbiausi įvykiai Mažėjant mokinių, sparčiai pertvarkomas mokyklų tinklas. Profiliavimas pakeičiamas individualiu mokinio pasirinkimu. Kuriama Švietimo valdymo informacinė sistema pagrįsta švietimo stebėsenos sistema, daugėja viešai skelbiamų švietimo būklės apžvalgų ir įvairių tyrimų ataskaitų. Visų tipų mokyklos įpareigojamos periodiškai įsivertinti, daugėja jų veiklos išorinių vertinimų. Įsivyrėja projektinis švietimo naujovių diegimas naudojant Europos struktūrinių fondų lėšas. Įvykdoma aukštojo mokslo reforma – įvedamas studijų krepšelis ir stojančiųjų pasirinkimais pagrįstas aukštųjų mokyklų finansavimas. Įvedamas ikimokyklinio ugdymo krepšelis.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu <http://www.smm.lt/web/lt/teisine-informacija/tyrimai-analizes/leidiniai-svietimo-problemos-analize> ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyriausiąją specialistę Jūratę Vosyltę-Abromaitienę (el. p. jurate.vosylte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė dr. Vaiva Vaicekauskienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė.

Konsultavo dr. Rita Dukynaitė, Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjo pavaduotoja.

NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ŠVIETIMO KŪRIMO PAMOKOS: 1988–2012

Redaktorė *Stefanija Skebienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*
Dizainerė *Ilona Jarecka*

2013-12-17. Tir. 1 800 egz.
Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius